

EESTI JA VENE KOOLIDE ÕPILASTE ERINEVUSTEST EESTI VABARIIGIS

Aasa Must

Viimaste aastate tormilised poliitilised sündmused on põhjustanud konflikte rahvuslikul pinnal. Etniliste rühmade konfliktid meie praegusel arenguetapil on täiesti seaduspärane nähtus, kui-võrd objektiivsed eeldused selleks olid juba ammu olemas. Senine 50-aastane majanduse ekstensiivne arendamine lõi hulga mobiilseid inimesi, kes on ära lõigatud oma traditsioonilisest kultuurikeskkonnast ning kelle huvid ja vajadused erinevad paikse eluviisiga rahva omadest.

Senini on migratsiooniprobleemi käsitletud enamasti majanduslikust või sotsioloogilisest aspektist. Kõrvale on aga jäänud migratsiooni psühholoogilised ja pedagoogilised aspektid. Kuna rahvussuhete uurimine oli aastakümneid tabu, pole meil praktiliselt midagi teada eri etniliste rühmade omavahelise sobivuse, nende sotsiaalsete stereotüüpide, elulaadi omapära ja kasvatusmudelite kohta. Samuti pole uuritud vanemate migratsiooni mõju laste isiksuse kujunemisele.

Etniliste rühmade konflikti probleem on tuttav neile ühiskondadele, kus on olnud suur sisseränne ja kus majanduslikud tingimused on mingil põhjusel järsult halvenenud. USA näiteks elas seda üle 40. aastatel. Tookord pandi olukorra parandamiseks suuri lootusi haridusele. Tänu mitmele spetsiaalsele projektile suudeti aja jooksul ühiskond stabiliseerida [Klarin, 1989]*

Võib vist öelda, et kuigi paralleelide tõmbamine Eesti ja USA vahel pole päris põhjendatud, seisab meie taoliste küsimuste lahendamise alles ees. Paljude probleemide olemust polegi meil veel tunnetatud.

Järgnevalt analüüsime veidi lähemalt eesti ja vene õpilaste erinevusi, toetudes haridussotsioloogilistes uuringutes tuvastatud faktidele.

Keel on teatavasti kultuuri kandja. Keeles väljendub rahva elulaadi eripära, tema tavad, tõekspidamised, väärtused ja hoiakud. Seepärast on inimese elutee kujunemisel suur osa selles, millise õppekeelega koolis ta on käinud. Keel on see kriitiline tunnus, mille

* Vi. ka käesolevas kogumikus M. Klarini artiklit "Hilda Taba uuringud erineva sotsiaalse ja etnilise päritoluga rühmade vastastikuste suhete kasvatusvõimalustest (toim.).

alusel saab öelda, millise kultuuri esindajaga on tegemist. Antud juhul esindavad eesti koolid eesti ja vene koolid vene kultuuri Eesti Vabariigis. Iseasi on muidugi see, kuivõrd nad seda tegelikult teevad.

1983. a. alustasid TÜ haridussotsioloogia labor ja TA Ajalooinstituudi noorsoosotsioloogia sektor ühist longituuduurimust, mille käigus püütakse selgitada eri koolitüüpide lõpetanute elutee kujunemise tegureid. Vaatluse all oli 3400 üldharidusliku keskkooli, kutsekeskkooli ja tehnikumi lõpetajat. 4 aasta pärast (s.o. 1987. a.) tehti kordusküsitlus. Üles õnnestus otsida ligi 70 % küsitletuist, neist 36 % vene ja 64 % eesti õppekeelega kooli lõpetanut.

Vene õppekeelega koolide lõpetajad on keskmiselt nooremad kui eesti õppekeelega lõpetajad (vt. tabel 1).

Tabel 1

Küsitletute jaotumine vanuse järgi
sõltuvalt õppekeelest (%)

Õppekeel	Vanus				Lõpetajate keskmine vanus
	16	17	18	19	
Vene	31	43	20	4	17,0
Eesti	1	47	43	6	17,6

Niisugused erinevused on tingitud asjaolust, et vene õppekeelega üldhariduskoolis on õppeaeg 1 aasta võrra lühem. Seega astuvad vene koolide õpilased ellu varem kui eesti koolide õpilased. Kas me võime sellest teha järelduse, et eestlased saavad küpsustunnistuse küpsemas eas kui mitte-eestlased? Kui nii, siis milles see eelkõige avaldub?

Võrdleme nende kahe kontingendi kasvu ja kaalu erinevust (tabel 2).

Tabel 2

Koolilõpetajate kasvu ja kaalu erinevus
sõltuvalt õppekeelest*

Õppekeel	Kasv	Kaal
	cm	kg
Vene	170	63
Eesti	172	66

* Korrektselt oleks tuua kasvu ja kaalu soolised erinevused õppekeelte kaupa, aga kuna mõlemas kontingendis on meeste ja naiste osakaal ühesugune (44 % mehi ja 55 % naisi), võime selle ka kõrvale jätta.

Selgub, et eesti õpilased on keskmiselt veidi pikemad ja raskemad. Seda asjaolu võib ju seletada ka eestlaste ja venelaste antropoloogiliste erinevustega üldse. Siiski on alust arvata, et pigem on määravamaks ikkagi vanusevahe, sest J. Auli (1982) andmetel on eas 17 - 18 aastat keha pikkuse juurdekasv noormeestel ligi 2 cm.

Kuna eesti koolide lõpetajad on keskmiselt vanemad kui vene koolide lõpetajad, saab neil täheldada ka mõningat täiskasvanulikumat käitumist. Võtame näiteks alkoholi tarvitamise või seksuaalelu kogemuse olemasolu (17 %-l vene ja 27 %-l eesti õppekeelega koolide lõpetajatest). Ühelt poolt tuleb arvestada, et tegu on ikkagi küsitlustulemustega. Niisugustele intiimsetele küsimustele ei pruugi eri kultuuri esindajad ühtmoodi siiralt vastata. Siiski on andmeid, mis kõnelevad, et esimene seksuaalkontakt on enamasti pärast 16. eluaastat (Eesti keskmine 16,7 a.).

Eesti õppekeelega koolid paiknevad Eestis teisiti kui vene õppekeelega koolid. Seetõttu on nendes õppimise võimalused neile kahele kontingendile erinevad. Vene õppekeelega koolid on suuremates asulates, maal domineerivad eestikeelsed. Aja jooksul on erialad diferentseerunud õppekeele alusel. Nii on põllumajanduserialasid võimalik õppida (nii kutsekoolis kui tehnikumis) reeglina ainult eesti keeles. Samuti on kunsti-, muusika- ja pedagoogilised erialad ainult eestikeelsed. Seevastu mitut tööstuseriala on võimalik õppida ainult vene keeles (metallurgia, tekstiilitööstus, kaubatundmine jne.).* Seega määrab õppekeel osalt ka hariduse sisulise diferentseerituse. Eri keeles on erisugused võimalused haridust saada.

Ka eesti ja vene koolilõpetajate pärastine mobiilsus erineb. Vastupidi üldlevinud seisukohale, nagu oleks venekeelne kontingent liikuvam, võime väita, et tegelikult on Eestis sündinud ja koolis käinud vene kooli lõpetanu suhteliselt paiksem kui eesti kooli lõpetanu. Venekeelne kontingent elab Eestis suuremates linnades, täpsemalt — tööstuspiirkondades. (Majanduse ekstensiivarendamisega on soodustatud vabariigivälist sisserännet eelkõige nendesse piirkondadesse). Nii näiteks oli pool 1983. a. venekeelse kooli lõpetanutest juba 1. klassi astunud Tallinnas. Seal lõpetasid nad ka keskkooli ning ka 4 aastat pärast lõpetamist polnud elukohta vahetanud.

Eesti õppekeelega kontingendist astus vaid 20 % 1. klassi Tallinnas, 40 % aga alustas oma kooliteed maal. Pärast 8. klassi lõpetamist siirduti enamasti linna (maapiirkondades on vähe keskkooli). Eesti noormehed asuvad pärast hariduse omandamist tütarlastest sagedamini uuesti kodukanti elama. Seega eesti õpilane, erinevalt vene koolilapselt, vahetab mitu korda elukohta, enne kui lõpetab haridustee.

Kuigi Eestis on 6 kõrgkooli, astub neisse sagedamini eesti kui vene kooli lõpetanuid (tabel 3).

* Siin ei ole mõeldud kõrgkoolierialasid.

Kõrgkooli astumine sõltvalt õppekeelest
keskkoolis (%)

Õppekeel keskkoolis	Sugu	
	Mehed	Naised
Vene	10	13
Eesti	17	20

Niisuguse tendentsi üheks põhjuseks on ilmselt see, et vene keeles pole võimalik õppida kaugeltki kõiki kõrgkoolierialasid. Oma osa on aga ka vastaval suundusel. Haritumad vanemad eelistavad ilmselt prestiižikamaid kõrgkoole väljaspool Eestit. Väiksema haridusega vanemate lapsed aga ei jätka õpinguid kõrgkoolis.

Tegelikult ei ole õige vaadata kõiki vene koolide lõpetajaid kui üht tervikut. Selles on kujunenud osa, mis erineb ülejäänust. Need on noored, kes siirdusid Eestisse alles pärast 8. klassi lõpetamist. Nendeks on siaa tööle saabunute või suunatud lapsed (väiksem osa) ja siaa tehnikumi või kutsekeskkooli õppima asunud noored, kelle vanemad tegelikult Eestis ei ela. Selgub, et Ida-Virumaa kutsekeskkoolides ja tehnikumides on vene õppekeele eerialasid, mida tegelikult kohalikud vene õpilased paljudel juhtudel õppida ei soovi. Kuna õppeasutused on huvitatud oma õppegruppide täitumusest, võeti kuni viimase ajani vastu õpilasi üle terve N. Liidu. Nemad moodustavad vene õpilaste mobiilsema osa, sest 1/4 neist vahetas pärast lõpetamist 4 a. jooksul juba elukohta. Enamasti liiguti suurema linna suunas, lõppsihiks Eesti pealinn. Need noored erinevad venekeelsest põhikontingendist selle poolest, et nad ei ela oma vanemate kodus, vaid on reeglina pärast kooli lõpetamist saanud korteri. Ka loovad nad kiiremini perekonna (70 % neist oli 4 aastat pärast lõpetamist juba abielus, teiste vene koolide lõpetanute seas oli see arv vaid 38 %).

On alust arvata, et sellise käitumise tingivad uues kohas adapteerumise raskused, sest suhtlemisring on nendel noortel kitsas: teistest vähem külastatakse sõpru, vähem suheldakse kolleegide või endiste klassikaaslastega ja isegi naabritega. Ilmselt ei ole neil veel jõudnud välja kujuneda oma tutvusringkonda. Kuid ka oma tööd ja kodu väärtustavad need noored madalamalt kui kohalik vene noorsugu.

Sellised oleksid linnulennult mõningad kaht suurt erineva kultuuritaustaga õpilaste kontingenti iseloomustavad tendentsid. Vahepeal on kindlasti ühtteist juba muutunud, sest kõnesoleva uurimuse algus ulatub 7 a. taha. See aga on teatavasti olnud just see aeg, mil Eesti elus leidsid aset suurimad muutused.

Mida need muutused eri etniliste gruppide teadvusse, kultuuri-traditsioonidesse ja elulaadi on õieti toonud, vajab alles selgitamist.

Klarin M. H. Taba loomingu radadel // Haridus. 1989. N 12. Lk. 18-21.
Aul J. Eesti koolilõpilaste antropoloogia. Tln., Valgus, 1982.

РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ УЧАЩИМИСЯ С ЭСТОНСКИМ И РУССКИМ ЯЗЫКАМИ ОБУЧЕНИЯ В ЭСТОНИИ

А. Муст

Резюме

Политические события последних лет принесли с собой конфликты между этническими группами. Большая мобильность людей, с одной, и резкое ухудшение экономических условий, с другой стороны, создали базу для таких конфликтов.

В 1983 г. началось лонгитюдное исследование выпускников общеобразовательных средних школ, ПТУ и техникумов. Всего было опрошено 3400 школьников. Спустя 4 года 70 % из них опросили снова. Из всех опрошенных 36 % окончили школу с русским и 64 % с эстонским языком обучения. Между этими двумя группами выявились следующие различия.

Русские выпускники, как правило, моложе выпускников эстонских школ, так как продолжительность обучения в эстонской средней школе на год больше, чем в русской. Выпускники эстонских средних школ старше, более высокого роста, большего веса, чаще имеют опыт половой жизни.

Разные родные языки предоставляют разные возможности продолжения учебы и усвоения профессии. Например, сельскохозяйственные, а также художественные, музыкальные и педагогические профессии в ПТУ и техникумах можно приобрести только на эстонском языке, однако некоторые производственные профессии только на русском.

Русскоязычное население, как правило, проживает в больших населенных пунктах. После окончания школы их дети не меняют своего местожительства. Родительский дом же у 40 % эстонских школьников на селе. Им приходится по несколько раз за годы обучения менять местожительство, ибо в селах мало общеобразовательных средних школ, ПТУ и техникумов.

Но и русскоязычная часть молодежи имеет свою более мобильную часть. Это те люди, которые приехали в Эстонию после получения 8-летнего образования вне Эстонии и продолжали свой образовательный путь в ПТУ или техникуме республики. Большинство из них учились в северо-восточном регионе рес-

публик, и после окончания школы они пытаются устроиться в более крупных городах или в столице. У этой части русской молодежи мало друзей, они мало посещают товарищей по работе и бывших одноклассников. Значительно раньше они обзаводятся семьями — спустя 4 года после получения среднего образования 70 % из них уже семейные по сравнению с остальной частью русской молодежи, из которых за это же время лишь 38 % состоят в браке.

Следует отметить, что русские юноши и девушки, приехавшие в Эстонию после 8-го класса, даже спустя 4 года после получения среднего образования не адаптированы к своему новому образу жизни. Они ниже других оценивают и свой дом и свою работу.

THE DIFFERENCES BETWEEN ESTONIAN AND RUSSIAN STUDENTS IN ESTONIA

A. Must

Summary

The last political events are accompanied by conflicts between ethnical groups. The high level of mobility of people living in Estonia on the one hand and the worsening of economical condition on the other hand create the basis of this conflicts.

There are two big communities in Estonia — Estonians and Russians, who have their own languages of instruction in schools. In 1983 a longitudinal investigation of the students who graduated from the secondary school, vocational school or specialized secondary schools was started. 3400 students were surveyed with a special questionnaire. After 4 years the same people were polled again. 64 % of them graduated from Estonian and 36 % from Russian schools. The differences between the two groups were as follow:

The Russian students were, as a rule, younger than the Estonians as the studies in Estonian secondary schools last one year longer than in Russian schools. The Estonian student is taller, heavier and has had more sexual experiences. Different mother tongues provide different opportunities for the student to learn a profession. For example agricultural, art, music, pedagogical professions can be studied in vocational and technical schools only in Estonian. But several industrial technical schools are using only Russian.

Russian people live mainly in towns and in big industrial centres. During their studies and after graduating from secondary schools

they do not change their living-place. Estonian students have several living-places during their studies because 40 % of them are born in the countryside but secondary and specialized secondary schools are chiefly located in towns.

But the Russian community has its more mobile part, too. There are Russian students who have come to Estonia after the attainment of 8-class education, to continue their studies in vocational or specialized secondary schools. After graduating from those schools they go to live in the capital or some other big towns of Estonia. This part of Russians have few friends, they do not visit their classmates or colleagues. Although they have their own family already (in comparison with the other Russians of the same age, who live mainly with their parents and of whom only 38 % is married), — they are not well-adopted to Estonian life. Even their home and their own work were esteemed lower by them than by the other group of Russians.